(Nro. 222.)

ROZMAITOŚCI.

We Czwartek Nro. 112. 27. Września 1821.

Wiazd Posła Europeyskiego do Konstantynopola.

Pierwsze posłuchania Posłow zagranicznych przeznaczone są na dzień zebranego Dywanu, czyli wielkiey Rady Panstwa *) która cztery razy w tygodniu, to iest: w Niedzielę, Poniedziałek, Szrodę i Piątek, w pałacu W. Wezyra, odbywa się, a podobnie Dywenom Państwa (czyli Ieniiuszom podług Religii Perskiey) zebrana, ma ztąd nazwisko Dywanu wywodzić. **) Tam to Reprezentanci obcych Monarchów na widok całego Dworu, naypierwszych Ministrow, tudzież wypłaty woyska i innych obrzędow, powziąć maią owe szczytne wyobrażenie o wielkosci Sułtana, owem świętem i przerażaiącem zachwyceniem i uczuciem własnego upokorzenia przed iego wysokością przeiąć się, tak, iak się przeymuie mieszkaniec Wschodu, kiedy czuiac całą swoią nikczemność nurzy się w prochu przed boską wielkością majestatu swoiego Władcy, widząc w nim odblask pełney taiemnic chwały Odwiecznego i podporę Swiata (*Gihanden*), w iego Dworze przedsionek krolestwa Niebieskiego a we wszystkich innych iestotach, bądź to Królu lub żebraku, samych tylko niewolnikow swoiego Pana. ***). — W rzeczy samey na żadnym Dworze nie ma tak wspaniałych obrzędow, jiak na Tureckim, iest to nawet przysłowiem na Wschodzie:

„*Mal behindostan*,
Akl befrengistan,
Hischmet be ali Osman.“

Co znaczy:

„Bogactwa, w Indostanie,
Rozumu, u Frankow dostanie;
Majestatu, szukay w Osmanie.“ ****)

Teraz przystąpiemy do samego wiazdu Posła, i na wszystkie kroki iego będziemy uważać.

W nocy, przed dniem zebrania się Dywanu, czyli dniem posłuchania, iedzie Poseł z przedmieścia Pera ku Konstantynopolowi i pośrod światła goreiących pochodni spieszy tak, by ieszcze przed wschodem słońca, w tey stolicy Cesarstwa stanął. Tam wysiada przed bramą miasta: Bagcze Kapussi (brama ogrodowa), gdzie go Marszałek Państwa, (*Czaus Baszy*) w urządzonym do tego umyślnie (*Kösk*) namiocie przyymuie. Iest ón zastępcą Wielkiego Wezyra we wszystkich sprawach władzy wykonawczey, siedzi przy boku iego w Dywanie i zawsze gotów na iego roskazy; ma pieczęć od publicznego skarbu, w pomnieyszych sprawach sam sprawiedliwość wymierza; ma 630 Czauszow (wykonywaczy iego roskazow) pod swoią władzą i przyymuie Posłow zagranicznych z większym lub mnieyszym orszakiem, podeymuie ich w namiocie kawą, tiutionem, cukrami i odprowadza ich potem aż do Cesarskiego pałacu *). Ieżeli Poseł iest Posłem drugiego rzędu (*Kuczuk elczi*) iedzie na koniu przed nim, ieżeli zaś iest Ambassadorem, (*Büjük elczi*), natenczas iedzie obok niego, ale zawsze po prawey.

Tak wieżdza Poseł w towarzystwie Czaus Baszy i iego orszaku wolnym krokiem przez ulicę Dywanu (*Divan Jol* **) do pałacu Wielkiego Sułtana; lecz pośrod tey drogi zatrzymuie się orszak przed pałacem W. Wezyra, Wielką Portą zwanym, dopoki tenże Wezyr nie wyrnszy ztamtąd w całym blasku i przepychu z własnym, równie świetnym orszakiem, by wszyscy wraz do pałacu Cesarskiego ciągnęli. Tak więc ten, co ma zawsze w żywey pamięci swoią wysoką dostoyność, która od naydawnieyszych czasow była zawsze główną podporą Monarchiy Wschodnich, co iako rzeczywisty wizerunek Sułtana,

*) Hammer: Ustanowa i zarząd Państwa Ottomańskiego. Cz. II. w Wiedniu, Kamezynie 1815, str. 430.
**) Meninski pod napisem: Dywan (z Hezarfenna.)
***) Humaion-name na początku.
****) Hammer, tamże.

*) Hezarfenn. — Hammer.
**) Ta idzie od Bogcze-Kapussi do Seraiu.

)(

nayzupełnieyszy tegoż Zastępca w każdem położeniu Panstwa i iako znamię Monarchicznych praw iego, iest wyłącznym iego Pieczęci Zachowawcą, każe stosownie do upodobania swoiego, lub okoliczności, dłużey lub krócey czekać na się Posłowi. Nakoniec otoczony niezliczonym ludzi orszakiem, ukazuie się na dzielnym rumaku w srebrny rząd i takież siodło ubranym, przed którym prowadzą 12 innych koni luzem. W. Wezyr ma na sobie podwoyny kaftan złotolity i futro swoiey dostoyności z białych soboli wykładane czarnemi, na głowie ogromny turban galowy, nad którym dwie kity, z pierza czaplego ozdobione brylantami unosiły się. Tak więc zwolna i wspaniale ciągnął orszak do Seraiu *). Do drugiey bramy iedzie Poseł na koniu, od tey zaś, aż do sali Dywanu idzie piechoto.

Kiedy już pierwszą bramę pałacu Cesarskiego (*Babi humajun*) miną i orszak przez drugą bramę (*Babi selam* bramę zbawienia), stanie na drugim dziedzincu pałacowym, widzi tam zebrane woysko Ianczorów **) czekaiących na ryż (*Pilao*) i na płacę; w czapkach obrzędowych z kształtu podobnych do rękawów stoią, oni w obliczu naczelnego Wodza (*Ieniczeri Agassi*) i 4 wyższego stopnia Oficerow. iako Jeneralow Poruczników inni zaś Oficrowie w obliczu Pułkownika (*Czorbadszy*, gotuiącego zupę) Kuchmistrza, (*Adczi Baszy*), naywyższego wodonosza (*Sakka Baszy*) i Szafarza (*Wekili Chardsz*), którzy chociaż dziś tych Urzędów nie sprawuią, wszelako podług tych noszą rozróżniaiace ich ozdoby i zewnętrzne zaszczyty. ***)

W wielkim kotle (kleynot Sztabu ieneralnego Ianczarów) iest zupa ryżowa (*Pilao*), którą ieżeli kontenci są z Oficerów swoich, z żołdu, z W. Wezyra i W. Sułtana, natenczas z radością i żywo nabieraią ią i iedzą łyżkami, które zatknięte ma każdy z nich w czapce, w mosiężnym futerale; w przeciwnym razie, ani się z mieysca nie ruszaią i zostawuią ryż nietykany pośrod milczenia lub głuchego pomrukiwania. Cisza ta zastępuie ciszę powietrza, ktora zwykle poprzędza następny, tak straszny wiatr morski Orkau.

*) Własciwie każdy dom, tu otoli znaczy pałac Cesarski w Konstantynopolu.

**) Utworzeni pod Sułtanem Muradem 763 Hadszra (1632), przez Derwisza Hadzi Bęgtasz tak nazwani.

***) Hammer Cz. II. str. 198.

Tym czasem, Marszałek Państwa i W. Podkomorzy, którzy tu przodkowali W. Wezyrowi, oczekiwani są na powrót dla przewodniczenia Posłowi, który czeka na nich z orszakiem swoim pod drugą bramą, gdzie trzymaią straż oprawcy, którzy Wezyrom i innym możnym, nie maiącym iuż więcey powracać z Seraiu, ścinaią głowy i rzucaią przed próg pierwszey bramy Cesarskiey; te stygnące głowy, niemą wymową swoią przywodzą oglądaiącemu ie na pamięć okropne zniszczenie ich iestestwa.

Powracaią więc: Marszałek Panstwa i W. Podkomorzy; maią oni laski srebrne, okręcone brzeczącemi podobnież śrebrnemi łańcuchami, są to szczątki obrzedow Dworu Perskiego, które w części ieszcze i u naszych Dworów utrzymuią się w osobie Mistrza obszędu niosącego także laskę. Orszak ciągnie coraz daley do Dywanu, ale zwolna i w uroczytey ciszy, którą iedynie brzęk łańcuchow przy owych laskach przerywa, gdyż temi tak Marszałek Państwa, iak i W. Podkomorzy uderzaią o ziemię podług taktu. Tam dopiero wpuszczaią Posła z iego orszakiem, lud atoli i służebni zostaią na dziedzincu.

(*Dokończenie nastąpi.*)

Uwagi Tomasza Knight Esq. Anglika, nad sposobami otrzymania wczesnych i nowych owoców.

(*Dokończenie.*)

Następuią doświadczenia z winną macicą, które, lubo w utwarzaniu dobrych Odmian *) mniey pomyslnie udadzą się, iak owe z iabłonią, ieduak do poparcia poprzednich wniosków równie służą. W winnicy, w którey się zimą nie pali, iest dla wina, klimat, podobny owemu, iaki dla iabłoni w południowych stronach Syberyi. Tu, podobnie rozszerzona odmiana temperatury i nagły przechód z wielkiego zimna do wielkiego gorąca, skutkuie równie spiesznie na postępy w wzroście roślin i w doyrzewaniu owocow. Pierwszem usiłowaniem Knighta było, porównać moc kwiatu Burgundzkiey winney macicy, z wielką iagodą, w Anglii Sweet Water zwaną, a któ-

*) *Varietaet*; Odmiana w gatunkach owocu, ale nie Przemiana, iak w przeszłym Nrze. myłką zostawiono. ob. Kluka.

ra ogrodniki często, za białe pietruszkowe i białe muszkatołowe wino biorą. Młode macice, wydały w iego winnicy we trzech do czterech miesięcy doyrzałe owoce, niektóre grona wyszły bardzo wczesnie, lecz były bardzo krótkie i źle ukształtcone, a iagody duże mnieysze, iak owe z macicy Sweet Water, i w kwitnieniu nie odpowiedziała iego oczekiwaniu.

Gdy na macicy Sweet-Water, białe pietruszkowe wino (White Chasselas) szczepił, uzyskiwał rozmaite Odmiany, których kwiat zupełnie zdrowo i dobrze na wolnem powietrzu zdawał się odkwitać, lecz owoce niektórych doyrzewały o wiele wczesniey, iak macicy Sweet-Water. Iagody iednak są mnieysze, iak White-Chasselas; maią też mniey delikatną i cienką skóreczkę, a lubo na wety są wyborne, zdolnieysze przecież do wytłaczania (na wino). W tym ostatnim celu, byłyby bez wątpienia wielkiey ceny w klimacie zimnym.

Pan Knight uzyskał następnie macice białego pietruszkowego wina (White Chasselas) i Sweet, powierzchowności nie równie więcey obiecuiącey; a naywczesnieysza Odmiana (*Varietaet*) iaką mu się kiedy widzieć zdarzało, powstała z nasienia Sweet Water i z proszku czerwonego Frontignac. I to bardzo wyborne grona, do Frontignaku z kołoru i kształtu podobne, lecz zdaie mu się, iż kwiat ma nadto delikatny, aby się mógł na wolnem powietrzu utrzymać. Iedne szczególnie grono o nie wielu iagodach, było wszystkiem, co do tąd, w tem rodzaiu Odmiany okazało się. Uzyskał też dwie nowe Odmiany wina, z iagodami w paski i pstrym iesiennym liściem z White Chasselas i proszku wina Aleppo. Iedna z tych bardzo wczesnie doyrzała i zdawała się dobrego rodzaiu.

Przedsiębiorąc doświadczenia w celu uzyskania nowych Odmian owoców, szczepiący zawsze ambarasowany, któryby rodzay naylepiey mógł odpowiadać iego zamiarom, i dla tego P. Knight namienia o tych Odmianach wina, które mu się naylepiey udały. Iego atoli doswiadczenia, iak to sam przyznaie, są ieszcze w kolebce; ale fakta, na których polega, wątpić nie każą, że Odmiany winney macicy, która w naszym klimacie (mówi o Niemieckim) doyrzałości doskonałey dóyść może, gdy się rozciągnie na połudnowym murze, i Odmiany innych owoców, lepiey do naszego klimatu zastosowanych, iak te, które teraz pielęgnuiemy, łatwo mieć można; lecz czyli iego sposób pielęgnowania iest naydoskonalszy, poźnieysze doświadczenia nauczą. Podobne doświadczenia przedsiębrał z brzoskwinią, atoli nic więcey nie może powiedzieć o rezultatach tych doświadczeń, iak, że brzoskwinia posiada własność, rosnienia zdrowo i rozkosznie w naywyższym stopniu i że liść iey zaspokaiaiacym iest dowodem, iż może wydać owoce dobre. Nie umie ón oznaczyć wieku, w którym roslina tego rodzaiu zdolna kwitnąć, lecz z spiesznego zmieniania charakteru w liściu i wzrostu roślin swoich, w trzecim już roku będących, wnosi, że w trzecim lub czwartym roku, będą mogły rodzić owoce. Knight kończy kilkoma wnioskami, które z wieloletnich w tym przedmiocie czynionych uwag i badań, wyprowadza.

Nowe Odmiany każdego rodzaiu owocu w powszechności lepiey się udaią, gdy proszek nasienny Odmiany iedney owocu, udziela się kwieciu Odmiany drugiego owocu, iak szczepieniem tylko iednego rodzaiu. Gdy się przedsiębierze doświadczenie tego rodzaiu z Odmianami różney wielkości i charakteru, wypada proszek, nasienny rodzaiu mnieyszego, wsypać w kwiat większego rodzaiu, bo w takich przypadkach (luboć nie zawsze) uważał przewagę charakteru owocu żenskiey rośliny, co zdaie się bydź skutkiem następuiących przyczyn *). Naczynie, obeymuiące nasienie, rodzi się z nasienia żeńskiey rosliny, od tego zas naczynia, zależy wywinienie się wszystkich części młodey rosliny, a P. Knight uważył, uzyskuiąc nowe Odmiany brzoskwiń, że rosliny, z podwóynego w iedney pestce ziarnka, były poślednieysze od innych. Na nasienie należy wybierać ziarnka naypięknieysze i z naycelnieyszych owoców, owszem z takich, które naydoskonaley i naywczesniey doyrzały. **) Każdy, doświadczenie maiący

*) Doświadczenie to niezawodne i w zwierzetach, że matka wiecey do budowy, oyciec zaś wiecey do natury płodu udziela. Dla tego to puszczaią się małe Arabskie ogiery do dużych klacz i osły do kobył. Z stanowienia ogiera z oślica, rodzą się małe nikczemne mieszańce, niezdatne do pracy.

**) Niedawno uważano to i ganiono iako marnotrawstwo, gdy kto naylepsze i naycięższe ziarno do siewu używa; utrzymywano, że należy siać małe nikłe ziarnko, i że z takiego równy pożytek, iak z naycelnieyszych, twierdzono. Dla próby sądziłem niedawno piękne ziarnko pszenicy, i tuż zaraz przy niem bardzo nikłe. Z pierwszego wyszło ieszcze przed zimą siedmnaście krzaczków, z tych zaś trzech iedno tylko zeszło, w trzech zdźbłach.

ogrodnik wiedzieć o tym musi, że naczynia obeymuiące nasiona, z kwiatu, który szczepić zamyśla, na kilka dni wprzódy, za czem proszek opadać zaczyna, zrzynać się maią, ieżeli chce uzyskać Odmiany podług wyż zaleconego sposobu. Drzewa z nasienia wyrosłe, wymagaią pewnego czasu, nim się staią zdolne do wydania owocu, który zaiste skróconem bydź nie może. Obrzynać i przesadzać, iest szkodliwa; a w tey peryiodzie ni gnoieniem, ni uprawą, nie można uzyskać żadney Odmiany ani w charakterze ani w szlachetności spodziewanego owocu. Należałoby młodemu szczepowi dozwalać rozprzestrzeniać swe gałęzie w każdym kierunku, w którym tylko wzaiemnem uwikłaniem się, sobie nie szkodzą, a grónt powinien bydź w miare tłustym i żyznym, ażeby służył do umiarkowanego wzrostu, bez pobudzania roślin do nadnaturalnego rośnienia, co onym zawsze osłabienie i chorobę ściąga. Grónt starego ogrodu iest szczególnie szkodliwym. Czas, w którem rozmaite owocowe drzewa staią się rodzaynemi, iest różny. Gruszka w 12 — 18. lat; śliwka, i wiśnia w 4 — 5. winna macica w 3 — 4. Malina we dwa lata. — Poziomka, ieżeli wczesnie siana wydaie w roku obfite plony. Wogrodzie P. Knight znayduią się rozliczne i wyborne Odmiany tego owocu. Piżmowa poziomka nie zdaie się cierpieć szczepienia z innemi Odmianami i może iest pierwiastkowo odmiennem rodzaiem. Pan Knight uzyskał przecie z iey proszku kilka krzaczków; lecz wszystkie słabo i niewczesnie kwitły. *)

O niezmierney przestrzeni ziemi Ziednoczonych Stanów północney Ameryki.

Rozległość ziemi Ziednoczonych Stanów, od Atlantyckiego aż do cichego Oceanu, wynosi około 2256955 Angielskich (106627 Niemieckich **) mil kwadratowych. Części zaś tey, co na wschód Missisippi leży z Florydami 942130 Angielskich (44510 Niemieckich) kwadratowych mil. Gdyby tedy, cały kray Ziednoczonych Stanów tak był zaludnionym, iak Państwo Konnektikut podczas spisu (Konskrypcyi) ru. 1810 było zaludnione; wynosiłaby liczba mieszkańców iego 135,417500; a gdyby zaś, taką miał ludność iak Włochy dochodziłaby 501044010. Zważywszy przeto, ową iaką ma żyzność i klimatu łagodność; zważywszy, że Konstytucyia kraiowa pomnożeniu ludności nie przeszkadza i że ani systema woyskowe ani Zakonnictwo onegoż nie zmnieysza; można z pewnością wnosić, iż liczba mieszkańców, osobliwie przy nieustaiących do Ziednoczonych Stanów ze wszech stron ludności napływach, (emigracyiach), bezprzykładnie szybko pomnoży się. Nie takci ona wprawdzie iak dotąd, gdzie przychodnie, niezmiernie dużo ziemi otrzymuią, podwaiać się będzie; iednakże bez przesady można twierdzieć, iż Ziednoczone Stany po upływie wieku, 150 milionów ludności liczyć będą. Ieżeli tedy Związek Państw tych trwać będzie niezerwany, ieżeli oświata ze wzrostem sił fizycznych i bogactw, będzie wzrastała, gdzież się znaydą siły, któreby się oprzeć Amerykanom mogły!

*) Magazyn wszystkich nowych wynalazków. Nowe skutki, Nro. VII. str. 30.

**) Rachuiąc 69 mil Angielskich na ieden gradus, wypada na iedną Niemiecką kwadratową milę, Angielskich 21 4/25 mil kwadratowych.

Wiadomości Warszawskie. *)

(*Z d. 6. Września.*) Dotychczasowa Szkoła Muzyki i Dramatyki zamienioną zostaie na Konserwatorium, w którem nauka śpiewu od początków, aż do śpiewu dramatycznego dawaną będzie, tudzież granie na Instrumentach dętych, rzniętych i smyczkowych. Osobny oddział stanowić będzie nauka dramatyki praktyczney dla chcących się poświęcić temu zawodowi. Pomocniczemi naukami będą ięzyk Francuzki i Włoski. Literatura dramatyczna, tudzież nauka tańcu. Dyrekcyia Rządowa ogłosi niebawem plan obszernieyszy tegoż Instytutu, oraz warunki, pod któremi do tychże lekcyy zapisać się można.

*) Z Kuryiera Warszawskiego.

Redakcyia F. Krattera. — Drukiem J. Pillera.